

Cilvēki ar invaliditāti jebkurā sabiedrībā pieder pie riska grupas, kas ir pakļauta sociālajai izstumtībai un diskriminācijai. Par cēloņiem šādai situācijai dažreiz kalpo aizspriedumi, bet daudz biežāk to izraisa sabiedrības vienaldzība un neinformētība.

MONIKA SPROĢE

Mūsdienās visā pasaulē attieksme pret invalīdiem, kas agrāk balstījās uz žēlošanu un pārprasto invalīdu bezpalīdzību, ir nomainījusies pret centieniem sniegt cilvēkiem ar speciālām vajadzībām iespējas pašiem pārvaldīt savu dzīvi. Uzsvars tiek likts uz tādas sabiedrības izveidošanu, kas iekļautu un spētu nodrošināt visu cilvēku, tajā skaitā cilvēku ar invaliditāti, vajadzības. Diemžēl šīs izmaiņas nenotiek ātri.

Labklājības ministrijas veiktie pētījumi rāda, ka Latvijā cilvēkiem ar invaliditāti ir nepieļaujami zems izglītības un nodarbinātības līmenis, to parāda arī Nodarbinātības valsts aģentūras (NVA) Cēsu filiāles statistika. Tas ir viens no iemesliem, kāpēc cilvēki ar invaliditāti daudz biežāk nekā cilvēki bez invaliditātes dzīvo nabadzībā.

Nodarbinātība

2017. gada 6. novembrī Cēsu filiālē reģistrēts 1120 bezdarbnieku, no kuriem bezdarbnieki ar invaliditāti ir 123. No visiem reģistrētajiem bezdarbniekiem ar invaliditāti 47 personas ir ilgstošie bezdarbnieki, ziņo NVA Cēsu filiāles vadītāja Liene Agafonova.

Darba devēju motivāciju zināmā mērā ietekmē katra atsevišķā darba devēja kā cilvēka vērtību skala, bet galvenie faktori, protams, ir vērsti uz uzņēmuma konkurētspējas saglabāšanu mūsdienu intensīvajā uzņēmējdarbības vidē. Kā zaudējumus, pieņemot darbā cilvēkus ar īpašām vajadzībām, darba devēji min invaliditātes radītos funkcionālos ierobežojumus, tas ir, veselības traucējumus, nepieciešamos profilakses pasākumus, vides iekārtošanas izmaksas, kurās ietilpst arī administrācijas izmaksas, izmaksas saistītas ar invalīda nogādāšanu uz darbu un no darba, neērtības, kas saistītas ar darba kolektīva izglītošanu, un veselības apdrošināšanas izmaksas.

Jāatzīmē, ka bieži administratīvās izmaksas (saistītas, piem., ar dokumentu kārtotāšanu) tiek piemirstas un netiek uzņēmējiem kompensētas, radot situāciju, ka ērtāk ir neko nedarīt un neko nomainīt esošajā situācijā. Turpretī kā ieguvumus veiksmīgas cilvēku ar invaliditāti nodarbinātības gadījumā darba devēji min profesionālus un lojālus darbiniekus, savas sociālās atbildības sniegtu gandarījumu, pieejamās nodokļu atlaides u.c.

Lai gan Cēsu novadā pašvaldības aģentūra "Sociālais dienests" neveic padziļinātu nodarbinātības analīzi par cilvēkiem ar invaliditāti, viņu nodarbinātības rādītāji varēja būt labāki, saka Sociālā dienesta Atbalsta nodaļas pilngadīgām personām vadītāja Inga Kārklīņa: "Darba devēji vēlas darbinieku, kas var strādāt pilnu

Atbalsta programmas ir, bet trūkst sabiedrības atsaucības

■JĀMAINĀS. Vai mēs varam uzskatīt sevi par nobriedušu sabiedrību, ja daļa darba devēju joprojām nevēlas par darbiniekiem cilvēkus ar kustību traucējumiem?

Foto: MARTA MARTINSONE-KAŠA

darba laiku ar maksimālu atdevi, bet šī klientu grupa to nespēj. Darba devējiem jāklūst elastīgāki pret darba apjomu un laiku, jo persona ar invaliditāti var strādāt četras stundas dienā ar maksimālu atdevi, taču darba devējam šādi darbinieki šķiet neizdevīgi. Sabiedrība un darba devēji ir jāizglīto. Deinstitutionalizācijas ietvaros šī problēma kļūs arvien aktuālāka, iespējams, sociālā uzņēmējdarbība būs kā risinājums invalīdu nodarbinātībai."

INGA KĀRKLIŅA:

- Cilvēks ieraujas sevī, ja darba devējs viņu atraida, dažreiz pat vairākkārt. Personas, apzinoties savu invaliditāti, jau iepriekš izvērtē, kādu darbu var izdarīt.

Savukārt L. Agafonova uzskata: "Personas ar invaliditāti nav diskriminētas. Bezdarbnieki ar invaliditāti var pieteikties jebkurai Nodarbinātības valsts aģentūras piedāvātai aktivitātei. Aģentūra strādā, lai personas ar invaliditāti pēc iespējas vairāk iesaistās darba meklējumos. Šobrīd tiek realizēta akcija "Atvērto durvju diena personām ar invaliditāti". Darba meklētāju aktivitāte šajā projektā ir liela, taču darba devēju atsaucība mazāka. Bet mēs turpinām strādāt, lai uzrunātu vairāk darba devēju un nodarbinātu personu skaitu palielinātos."

Šogad Eiropas Sociālā fonda projektā "Subsidētās darbavietas bezdarbniekiem" Cēsu filiālē tika no-

darbinātas trīs personas ar invaliditāti. Pēc NVA rīcībā esošās informācijas viena meitene turpina darba tiesiskās attiecības ar jau iepazītu darba devēju. Pārējā projektā iesaistītās personas vēl turpina darbu ar projekta finansējumu.

Izglītība

Nozīmīgs faktors, kas nosaka invalīda iespējas iekļauties darba tirgū, ir vecums, kādā invaliditāte iegūta. Pēc invaliditātes iegūšanas retāk tiek uzsākta vai turpināta izglītība un arī retāk veidojas sociālo kontaktu tīkli, kas sekmētu iekļaušanos darba tirgū.

"Ja invaliditāte ir no bērnības, tad izglītības līmenis mēdz būt zemāks. Ja invaliditāte iegūta dzīves laikā, tad izglītība visbiežāk jau ir. Atsevišķos gadījumos, iespējams, jāpār kvalificējas, jo darba spēju zuduma dēļ klients nevar veikt iepriekšējo darbu," saka I. Kārklīņa. Tomēr vecumam palielinoties, mazinās invalīdu gatavība un motivācija papildus izglītoties, pār kvalificēties.

Savukārt, runājot par cilvēkiem ar redzes defektiem, Latvijas Neredzīgo biedrības Cēsu teritoriālās organizācijas valdes priekšsēdētāja Aija Rīvīte saka: "Mūsdienās jaunieši ar redzes traucējumiem mācās integrētajās skolās, viņiem nākotnes darba tirgus ceļš ir brīvāks, šie jaunieši ir aktīvāki un jau atrodas sabiedrībā. Kad aicinām viņus iesaistīties biedrības organizētajos pasākumos, visbiežāk seko atbilde - paldies, es nevaru, man jāstrādā."

Kūtrums un bezspēcība

Cilvēki ar funkcionāliem traucējumiem bieži vien ir nedroši par

savām spējām, kuriem nepieciešama īpaša, uzmundrinoša pieeja, lai viņi varētu uzdrīkstēties uzsākt savas gaitas darba tirgū. Arī uzrunātie institūciju pārstāvji pieļauj, ka kūtrums varētu būt iekšējais šķērslis, kas neļauj iesaistīties darba meklējumos, taču I. Kārklīņa uzsver: "Cilvēks ieraujas sevī, ja darba devējs viņu atraida, dažreiz pat vairākkārt. Personas, apzinoties savu invaliditāti, jau iepriekš izvērtē, kādu darbu var izdarīt."

Savukārt A. Rīvīte pārliecinājusies, ka liela daļa cilvēku negrib, nevis nevar strādāt. "NVA ir iespējas saņemt atbalstu darba devējam, kas vēlas un var nodarbināt personu ar invaliditāti, saņemot arī finansējumu darba vietas iekārtošanai un darba vadītāja atalgojumam. Ar garu runāšanu man izdevās pierunāt divus cilvēkus, lai uzdrošinās strādāt. Pēc tam viņus pierunāju iestāties un pabeigt augstskolu. No cilvēkiem ar invaliditāti nav jūtama iniciatīva, drīzāk atrunas. Pirms laika biedrībai pazvanīja uzņēmējs un piedāvāja darbu cilvēkam ar redzes traucējumiem. Uzņēmējs meklēja cilvēku, kas varētu tīrīt

dārzenus. Biju pārsteigta - vienam darbs bija par agru, citam pa tālu, trešajam stundu par daudz. Faktiski tas bija signāls - lieciet mani mierā, man tāpat ir labi! Daudzi cilvēki ar invaliditāti neraujas strādāt, turpretī tie, kuri jau strādā, pie savas iespējas turas, cik spēka."

Korporatīvās ilgtspējas un atbildības institūta vadītāja un valdes locekle Dace Helmane Vidzemes Augstskolas rīkotajā forumā par sociālo uzņēmējdarbību atsaucās uz nesen veikto institūta pētījumu, kas nerunā par labu tiem cilvēkiem ar invaliditāti, kuri vēlas strādāt: "Aptaujājam ne tikai uzņēmumus, bet arī valsts un pašvaldību iestādes un nevalstiskās organizācijas. Jautājām, kuras personu grupas viņi būtu gatavi pieņemt darbā, ja potenciālo darbinieku nepieciešamās prasmes būtu atbilstošas. Puse no aptaujajamiem nenodarbinātu cilvēkus ar pārvietošanās ierobežojumiem. Vēl skumīgāka ir situācija attiecībā uz personām ar intelektuālās vai garīgās attīstības traucējumiem, viņus būtu gatavs nodarbināt tikai katrs ceturtais aptaujātais."

Arī Valmieras invalīdu biedrības "Atspēriens" valdes priekšsēdētāja Ilga Mauriņa forumā klāstīja savu pieredzi, apstiprinot D. Helmanes pausto, ka darba devēju aizspriedumi ir viens no iemesliem, kāpēc cilvēki slēpj savu invaliditāti. "Biedrībā neiestājas visi, jo ne visi grib, lai cilvēki zina viņu patieso veselības stāvokli. Konkrēti varu minēt gadījumu, kur sieviete nostrādāja gadu, no darba devēja slēpjot faktu, ka viņai ir invaliditāte. Viss bija kārtībā. Viņa strādāja, darba devējs bija apmierināts, taču tagad apritējis gads un viņai jāpārslēdz darba līgums, gaismā nācis viņas statuss, un darba devējs vairs negrib ar viņu sadarboties. Gribētu teikt, ka arī valstiska līmeņa lielie plāni un projekti, ko raksta un analizē, nav veicinājuši nozīmīgas pārmaiņas. Vēl arvien lielākai daļai sabiedrības ir uzskats, ka ar invalīdiem nevar kontaktēties, ka viņu kaites var būt lipīgas un viņi ir nekopti. Sabiedrība ir jāizglīto, bet tas jā-sāk jau no pašiem pamatiem, no bērnudārza."□

- Visbiežāk algotu darbu strādā invalīdi vecumā no 25 līdz 45 gadiem.
- Sievietes invalīdes ir ievērojami retāk nodarbinātas nekā vīrieši.
- Galvenie iemesli, kādēļ vecāki cilvēki ar funkcionāliem traucējumiem nespēj iekļauties darba tirgū, ir motivācijas un zināšanu trūkums, kā arī zems savu spēju pašvērtējums.
- Rehabilitācijas un ārstēšanās perioda dēļ "izkrišana" no darba tirgus aprites mazina motivāciju no jauna iesaistīties darba tirgū.
- Darba devējus baida cilvēku ar invaliditāti iespējamās veselības problēmas.
- Darba devēji būtu vairāk ieinteresēti invalīdu nodarbināšanā, ja tie būtu labi profesionāļi savā nozarē, pat labāki par pārējiem.

AVOTS: Labklājības ministrijas mājaslapa

Vīrietim atrast darbu ir vieglāk

Cēsnieku Elmāra un Maritas Bočkovu ģimenē aug divas meitas. Viņi dzīvo divstābu dzīvoklī ar nelielām ērtībām. Elmārs atzīst, ka nevar atļauties dzīvot ar vīrienu, taču no saviem nelielajiem ienākumiem atļaujas šo to izremontēt un pielabot. Ienākumus ierobežo viņu darba spējas, jo Marita un Elmārs abi ir cilvēki ar invaliditāti.

Elmāram piešķirta invaliditātes otrā grupa, viņš savulaik beidzis Spāres internātpamatskolu. “Man bija grūtības ar visu, kas prasīja mentālu piepūli, taču nekad neesmu baidījies no fiziska darba. Tas man padodas. Cik atceros, pēc skolas pabeigšanas vienmēr esmu strādājis algotā darbā. Sākotnēji astoņus gadus nostrādāju pārvietojamajā atrakciju parkā. Latviju esmu izbraukājis krustu šķērsu, nedaudz redzēju Poliju. Kad sākās sarežģītumi ar samaksām, aizgāju no darba un sāku strādāt mežizstrādes brigādē par palīgu. Tas izrādījās fiziski smags darbs, tāpēc sākās muguras sāpes. Tagad oficiāli uz pilnu slodzi strādāju par palīgu veikalā “Mežs un dārzs”. Remontēju instrumentus, uzkopju telpas, slauku putekļus un ziemā tīru sniegu. Aizrit jau ceturtais gads, kolektīvā esmu labi iedzīvoies, kolēģi pret mani izturas draudzīgi, ar sapratni, taču zinu, ka cilvēkiem ar invaliditāti grūti atrast darbu. Man ir palaimē-

■ BŪT NODERĪGAM. Elmārs un Marita Bočkovi atzīst, ka viņiem patīk strādāt, jo tā ir iespēja būt cilvēkos.

jies, jo slodzi varu izturēt un darbs man patīk. Turklāt darbavietā ir netālu, ne tā kā bija, braukājot uz mežu. Kad strādāju mežā, piecos no rīta bija jāceļas, sešos jāizbrauc, septiņos jābūt tur. Visa diena pāiet aukstumā un slapjumā. Vakarā atbraucu mājās un vairs nekam citam nepietika spēka. Nākamajā rītā viss sākas no jauna. Tas man bija par grūtu.” Sarunas laikā Elmārs atklāj savus novērojumus, sakot, ka vīrietim, kaut ar invaliditāti, tomēr darbu atrast ir vieglāk nekā sievietei. Tam piemērs esot viņa sieva Marita, kurai piešķirta pirmās grupas invaliditāte. “Veselības problēmu dēļ pēdējos septiņus mēnešus esmu bez darba,

taču iepriekš strādāju vairākos veikalos par apkopēju. Pirms satiku Elmāru, viena audzināju meitu, bija jācīnās. Man patīk strādāt, ja vien veselība atļautu, tas ir vienīgais šķērslis. Saprotu, ka vīrs viens pats nevar mūs uzturēt. Lai arī par apkopējas darbu nemaksā daudz, tomēr tas ir vairāk nekā nekas.” Marita vēlas strādāt bērnudārzā par auklīti, taču pēdējās veselības pārbaudes uzrāda, ka, neskatoties uz iepriekš iegūto invaliditāti iedzimtu problēmu dēļ, viņai stipri bojāts mugurkauls: “Ārsts stingri piekodaņāja strādāt tikai sēdošu darbu. Nedrīkstu neko smagu ne celt, ne nest. Tagad sevi saskatu kādā skolā par dežuranti, taču vi-

sas vietas jau aizņemtas. Strādājot veikalos, esmu sevi pierādījusi kā labu darbinieci. Iepriekšējie darba devēji teikuši, ka man vieta vienmēr atradīsies, viņi gaidīs, taču es

Marita saka, ka pēc likuma drīkst strādāt pusslodzi, taču atsevišķos veikala tīklos tam nepievērsa uzmanību un lika strādāt no pulksten 11 rītā līdz 22 vakarā.

vairs nevaru grīdas mazgāt, spaiņus nēsāt. Varētu pieteikties par kasieri, bet tur viens uzstādījums - kad pircēju nav, jākārtu preces plauktos, tātad jācīlās kastēs, un to es nedrīkstu.” Savulaik Marita pārdzīvojusi smagas operācijas, gandrīz divas reizes šķīrusies no dzīves. Pēc operācijām ārsti teikuši, ka viņa nekad nestaigās. Uz gadu, kamēr Marita slimoja, viņas piecgadīgā meita ievietota audžuģimenē, tāpēc domas par meitas atgūšanu bija viņas lielākais stimuls saņemties. Divus mēnešus vēlāk visiem par izbrīnu Marita sāka staigāt. Taču situācija radīja bezizejas sajūtu, un sieviete iekrita dziļā depresijā. “Otrreiz es to vairs negribu piedzīvot. Tas bija briesmīgi. Tāpēc tagad, kaut man nav darba, es apmeklēju Nodarbinātības valsts aģentūras piedāvātos kursus. Tikko pabeidzu datorkursus pamatzināšanu līmenī un jau pieteicos uz nākamajiem. Kursi liek iziet cilvēkos, vari sajusties dzīvs un ar mērķi. Protams, es klusībā ceru, ka līdz janvārim iekārtošos darbā. Ir jāpalīdz vīram un kopīgi jāaudzina bērni.” Marita saka, ka pēc likuma drīkst strādāt pusslodzi, taču atsevišķos veikala tīklos tam nepievērsa uzmanību un lika strādāt no pulksten 11 rītā līdz 22 vakarā. “Es nerunāju prefī. Gāju un darīju, jo priecājos, ka vispār ir, ko darīt,” saka Marita. Runājot par samaksu, Elmārs pauz, ka ar minimālo algu ir apmierināts, jo ir piemaksas par invaliditāti, taču Maritas atalgojums pārsteidz. Atklājās, ka par astoņām stundām apkopējas darbā viņa saņēmusi 13 eiro. Neskatoties uz sarežģīto dzīves situāciju, Elmārs saka, ka nekad nav gājis uz pašvaldību pēc pabalstiem un dzīvošanu ar izstieptu lūdzēja roku nesaprot: “Mēs nekad nevienam neko neesam prasījuši un ne-lūgšim. Kulsimies paši saviem spēkiem un gan jau tiksīm galā.”□

Pašlaik Inga Kravale audzina savu nepilnu gadu mazo meitiņu un saka, ka bērns ir viņas lielākais darba devējs. Ingai ir redzes invaliditāte, taču viņas dzīves spars un optimisms to kompensē. Labākās dienās Inga redz gaismu kontrastējam ar tumsu, jūt košas krāsas, bet sliktākās dienās viss tīts biezā un necaurredzamā miglā.

“Es piedzimu absolūti vesels bērns, bet septiņu gadu vecumā ar mani kaut kas notika. Ja prasītu mammai, viņa teiktu, ka es saaukstējies, bet saaukstēšanās pārvērtās lielās komplikācijās. Atskatoties pagātnē, saskatu divainu sakritību. Tas bija Černobiļas gads. Man lobījās āda, gāja nost nagi, mati krita ārā, no jauna bija jāmācās staigāt. Ārsti nesaprata, kas ar mani notiek! Neskatoties uz visu, es izārstējos, tomēr daudzus gadus sadzīvoju ar sausās acs sindromu. Beigusi studijas Latvijas Universitātē, sāku strādāt Rāmuļu pamatskolā. Tur aizvadīti deviņi darba gadi. Kad palika 28 gadi, jutu, ka redze pasliktinās. Man bija nepieciešama labās acs radzēnes transplantācija, taču ķermenis nepieņēma jauno radzeni. Vienai operācijai sekoja citas, viss izrādījās diezgan veltīgi, turklāt šī sli-

Neredzīgam grūtāk konkurēt

mība var pāriet no vienas acs uz otru, un tā arī notika,” stāsta Inga, cerot, ka medicīna nākotnē attīstīsies un viņa redzi atgūs. Divi gadi pēc redzes zaudēšanas Ingai pagājuši dusmās, sevis žēlošanās un bailēs: “Apsvēru savu nākotni un baidījos, ka dzīve beigsies kādā pansionātā, naktīs redzēju murgus. Tad mani uzrunāja Neredzīgo biedrības Cēsu nodaļas valdes priekšsēdētāja Irēna Lāce. Viņa mani atbalstīja, iemācīja tikt galā ar dzīvi un lietām. Nedaudz vēlāk Latvijas Neredzīgo biedrības Cēsu teritoriālā rehabilitācijas dienas centra priekšsēdētājas vietniece Aija Rīvīte uzzināja par subsidētajām darbavietām un mani uzrunāja. Tā aizsākās mans algotais darbs biedrībā. Biju asistente un kultūras pasākumu organizatore. Subsidētās darbavietas ietvaros biedrībā nostrādāju divus gadus, līdz pieteicās mazā,” saka Inga. Daudzi biedrības biedri ir izskolojušies par masieriem, tomēr cilvēkiem ar lielāku redzes atlikumu paveras lielākas darba iespējas.

■ IZMANTOT IESPĒJAS. Inga Kravale strādāja subsidētā darbavietā un ir apmierināta ar pieredzi. Runājot par sevi, Inga nevar iedomāties, kam ārpus biedrības būtu interesanta. Arvien aktīvāk runā par sociālo uzņēmējdarbību, un, lai arī Inga uzskata, ka sociālie uzņēmumi būtu lielisks risinājums, publiskās diskusijas, kas tostarp notikušas arī radio, liecinot, ka sabiedrībā valda skepse: “Diskusijās dzirdu uzvaru, ka cilvēkus ar īpašām vajadzībām izmanto kā lēto darbspēku. Piemin konkurētspēju, un ne velti. Ja jau pilnīgi veselam cilvēkam ir grūtības atrast darbu, tad cilvēkam ar invaliditāti jābūt galvastiesu pārākam. Mēs, neredzīgie, varētu konkurēt ar rokdarbiem, bet gadatirgi, interneta veikali ir pilni ar darinājumiem, mums viņus nepārspēt. Vārdos jau apliecinām, ka ir labi integrēt cilvēkus ar īpašām vajadzībām. Jā, mēs varam sasmaidīties, parunāties, bet vai tāpēc mani kāds ņems darbā? Nē. Nodarbinātības jautājumā ļoti svarīgi, cik smagas ir veselības problēmas. Cilvēki, kam piešķirta otrās grupas invaliditāte, darbu var dabūt, grūti vai gandrīz neiespējami tas ir pirmās grupas invalīdiem. Šiem cilvēkiem nereti vajag arī algot asistentus un īpaši pielāgot darba vidi. Tas laikam nozīmē, ka esam pārāk “dārgi.”” Neskatoties uz redzes invaliditāti, Inga pagājušajā gadā pabeigusi Latvijas Universitātes Paula Stradiņa medicīnas koledžu un izstrādājusi kvalifikācijas darbu,

aplūkojot arī izglītības jautājumu redzes invalīdu vidū: “Aptaujāju Neredzīgo biedrības biedrus, mani patīkami pārsteidza, ka viņiem lielākoties bija vidējā un augstākā izglītība. Cilvēki ar labāku izglītību ir aktīvāki. Viņi enerģiskāk meklē darbu, iesaistās sabiedrīkos pasākumos un ir sociāli aktīvi. Tāpat izkristalizējās pretēja sakritība - jo zemāka izglītība, jo vairāk cilvēks uzturas mājās. Bet ne jau tikai izglītības līmenis vien nosaka cilvēka ar redzes invaliditāti sociālo aktivitāti. Ļoti būtiska ir atbalsta personu esamība. Vienalga, vai tie būtu ģimenes locekļi, draugi, kolēģi, bez tiem mēs nevaram. It sevišķi tie cilvēki, kuriem ir mazs redzes atlikums. Liela loma ir paša cilvēka raksturam un vēlmei kaut ko darīt, būt ne tikaiņēmējam, kurš apstājies savā attīstībā. Ja viss iepriekšminētais darbojas, ir lieliski, taču ir jau arī ielas otrā puse. Proti, ko mēs varam saņemt? Kādi darba piedāvājumi un attieksmes mūs sagaida? Un tas ir plašāka mēroga jautājums, kas uzdodams ne jau tikai Cēsu puses darba devējiem.”□

Lappusi sagatavoja
MONIKA SPROĢE
FOTO: MARTA MARTINSONE - KAŠA